

Les arrels de la llengua catalana

Granollers 22 de juny 2011

No sóc especialista ni en llengua catalana ni en literatura medieval – ni en cap altra per poder-los parlar científicament de les arrels de la llengua catalana.

Això sí, sóc la directora de la Biblioteca de Catalunya que és on es guarden els documents que són les primeres mostres, les més antigues, de la nostra llengua

Em vaig espantar quan vaig llegir al web dels amics de la ciutat que m'anunciaven com a experta en filologia.

A petició de la Carme Batlle vinc a explicar-los el que sé dels textos catalans més antics conservats majoritàriament a la Biblioteca de Catalunya com a preparació per a la visita que tenen programada al municipi d'Organyà, perquè els documents més antics conservats en la nostra llengua procedeixen precisament d'aquesta població de l'Alt Urgell.

D'allà vénen els textos d'aquesta, petita -en extensió- i gran en fama -, població d'Organyà, allà van ser guardats i allí van dormir desconeguts durant segles fins que a principis del XX van ser descoberts per Miret i Sans i van passar a formar part del patrimoni de la Biblioteca nacional de Catalunya.

Crec que estaria molt bé que la visitessin i així tancar el cercle.

Conèixer Organyà, l' indret on es va iniciar més que probablement a escriure el català, i la biblioteca nacional on s'han pogut reunir aquests primers documents de la nostra llengua, és una proposta de turisme cultural ben interessant que els recomano.

Jo no he investigat; no he fet treball de recerca sobre aquests documents. M'he limitat a recopilar per a vostès el que els entesos investigadors han escrit bàsicament sobre les Homilies d'Organyà i els Greuges de Guitart i els ho exposaré tan bé com sàpiga de manera col·loquial.

La persona que té cura directament dels manuscrits de la BC, la Dra. Joana Escobedo, em va proporcionar la bibliografia adequada per a poder-me fer una idea clara del més rellevant que s'ha escrit sobre les Homilies d'Organyà i els primers textos catalans.

Em baso, doncs, per a la meva exposició, en el que han publicat Amadeu Soberanas, Andreu Rossinyol, Josep Moran, Joan Anton Rabella, Joan Bastardas i sobretot en els escrits de la doctora Reis Fontanals, arxivera de la Biblioteca de Catalunya.

Les Homilies

Les **Homilies d'Organyà** són un dels documents literaris més antics escrits en català; per l'època i l'arcaisme d'escriptura, el seu llenguatge es troba entre el llatí vulgar i la llengua romanç del català. Es tracta del fragment d'un sermonari – sis sermons quaresmals- destinat a la predicació de l'evangeli, i és el sermonari més vell de tots els escrits en qualsevol de les llengües peninsulars. Segons els experts, les Homilies d'Organyà conservades es van escriure entre finals del segle XII i principis del XIII. El caràcter de la lletra és el propi de l'època de transició a l'art gòtic, i la qualitat del pergami, bastant gruixut i ordinari. Certes particularitats del llenguatge fan pensar als erudits que aquest manuscrit és del temps del rei Pere I el Catòlic (que va regnar entre 1196 i 1213). El text és escrit en català, amb occitanismes; algunes paraules són poc conegudes en el català actual.

Les Homilies van ser descobertes pel Dr. Joaquim Miret i Sans, historiador i jurista, el setembre de l'any 1905, tot regirant en la

rectoria d'Organyà els pergamins de l'arxiu de l'extingida col·legiata de Santa Maria.

Miret i Sans juntament amb Francesc Carreras Candi es proposava d'emprendre una història del comtat del Pallars.

Segons testimoni de Carreras van fer junts quatre excursions pels pobles de la comarca a fi de recollir dades pel seu estudi.

Miret va obtenir una autorització del bisbat d'Urgell perquè els rectors de les parròquies visitades els facilitessin l'accés al seu fons històric.

Ens consta que Miret es va presentar a la parròquia d'Organyà l'1 de setembre del 1905. Ell mateix relata que acompanyat per la seva germana i una altra parenta, aquell dia, des de la Seu “salimos en tartana particular, que cuesta por tres asientos y equipaje 10 pesetas, a las 5 y media de la mañana y llegamos a Organyà a las 8, hospedándonos en la Fonda de can Casaca. Visitamos el párroco o ecónomo D. Buenaventura Riba y Dallarés, andorrano. Inspeccionamos los numerosos pergaminos del archivo de la antigua colegiata, en los que abundan los de la familia señorial de Caboet. Saco fotografías de la iglesia y calles del pueblo rodeado de un gran gentío...” però no ens diu què hi va trobar. En canvi en ocasió de publicar les Homilies diu que “la troballa l'he feta en el darrer mes de setembre ...Regirant a la rectoria d'Organyà (província de Lleida) els pergamins de l'arxiu d'aquella extingida col·legiata que fou fundada pels senyors de Caboet en el segle X o principis de l'XI ... va sortir un petit quadern de pergamí de tres fulles doblades per la meitat o sien 6 folis”.

Miret es devia interessar i molt per aquest “quadernet” perquè mossèn Riba el 6 d'octubre li escriu, segurament contestant una carta d'ell: “cuando venga a Barcelona procuraré acordarme de traerle el cuaderno que vd desea”. Efectivament, aquest petit quadern de pergamí de tres fulls doblegats per la meitat, sis folis

de 18 centímetres d'alt per 12,5 d'ample, eren les Homilies d'Organyà.

Els folis estan escrits per les dues cares, amb 23 ratlles d'escriptura en cada cara o plana, assenyalades fortament amb un punxó i amb una mitjana de 50 a 55 lletres cada ratlla. Ja més endavant van ser trobats altres fulls que complementaven els primers, de manera que avui el manuscrit consta de 8 folis escrits per ambdues parts, amb un total de 16 planes.

Paral·lelament a la tasca de descobridor i d'editor, Miret va fer gestions perquè la Junta Municipal de Museus i Belles Arts s'interessés en l'adquisició del manuscrit. La Junta va oferir a mossèn Riba 85 pessetes per la compra i ell els diu: “aun cuando me parece poca la cantidad de 85 pesetas por aquel manuscrito catalán, no obstante se lo cedo a V. por dicha cantidad, en primer lugar porque su valor es muy relativo y luego porque tengo interés en que el documento de referencia se quede en poder de Vds.”

El ms va passar com totes les peces artístiques i bibliogràfiques de la Junta, al Museu del Parc de la Ciutadella.

El 1913 l'IEC l'adquiria a aquest Museu del Parc per a donar-lo a la BC recentment fundada. No el va pagar amb diners sinó que el va adquirir “en virtut d'una permuta feta amb el Museu del Parc al qual es van cedir alguns objectes personals de Verdaguer propietat de l'Institut”.

És digne de tenir en compte que uns objectes personals del poeta més rellevant de la Renaixença servissin per enriquir el fons de la nostra BN amb un dels pocs testimonis que han sobreviscut dels primers passos de l'idioma.

Així doncs, i gràcies a Miret i Sans, el text original es troba a la Biblioteca de Catalunya, mentre que a Organyà se n'exposa una reproducció exacta.

Organyà vol construir un far com a monument perquè vol utilitzar la llum per mantenir viu el record de les Homilies d'Organyà 800 anys després que fossin escrites. De fet, els vuit segles del primer text que es coneix en català es van celebrar l'any 2004, i d'allà va sortir la idea de construir un monument que permanentment recordés la data fundacional de la llengua catalana. La intenció és que el far s'instal·li al campanar de l'església de Santa Maria d'Organyà, on s'hi dipositarà terra de cadascun dels Països de parla catalana.

Com a curiositat d'aquestes Homilies, van ser recordades pel poeta valencià Vicent Andrés Estellés en el sisè llibre de la seva obra completa, amb el títol "Homílies d'Organyà" (1981).

Diferents transcripcions del text han estat publicades per Miret i Sans, Antoni Griera, Maurice Molho, Joan Coromines, Armand Puig, Amadeu Soberanas... El manuscrit original es pot consultar digitalitzat i en edicions facsimilars.

Aquest document emblemàtic descobert per Joaquim Miret i Sans té el lloc d'honor màxim entre els manuscrits de la Biblioteca de Catalunya.

Ja el dia de la inauguració solemne de la Biblioteca de Catalunya - 28 de maig de 1914- **els nombrosos convidats es van poder passejar pels locals de la nova Biblioteca i admirar la decoració de les diferents sales. Va interessar especialment l'exposició de les joies bibliogràfiques, impreses i manuscrites, adquirides per la Biblioteca des de 1907, que s'havia muntat a la Sala Blava. La mostra volia presentar alguns documents que assenyalen fites decisives en l'evolució de la llengua i la literatura catalanes, des dels pergamins del segle XI, en els quals comença a precisar-se la nostra llengua, ... fins als originals de Jacint Verdaguer, en**

plena renaixença de l'idioma. En primer lloc hi havia el pergami dels *Greuges d'en Guitart Isarn, senyor de Caboet,...* Al seu costat, el més antic text literari conservat en català, les *Homilies d'Organyà*.. “ així ho llegim a la crònica del dia de la inauguració.

Però la datació de la nostra llengua –els primers textos on apareixen paraules catalanes- no són precisament textos literaris.

Josep Moran i Joan Anton Rabella han publicat un article molt interessant sobre aquest tema que es troba a internet amb el títol:

Els primers textos en català : Textos anteriors a les Homilies d'Organyà.

I ens diuen que, des que Miret i Sans cap al 1905 va proclamar que les Homilies, probablement escrites a principis del segle XIII era el text en català literari més antic, varen quedar qualificades com a tals. Van adquirir la fama de ser el primer document conegut escrit en català.

Més tard, com veurem, s'han descobert altres documents, curiosament procedents també d'Organyà, anteriors a les famoses homilies.

Totes les llengües romàniques van néixer entre els segles VII i VIII de l'evolució del llatí vulgar, però no s'escriuen, perquè el llatí, après a les escoles, continuava essent l'única llengua escrita. Les llengües vulgars derivades del llatí es parlaven però no s'escriuen. De tota manera en els documents escrits en llatí a

partir d'aquesta època – segles VII/VIII- hi podem trobar traces de les noves llengües parlades.

El fet que disposem de documentació del període dels orígens de la llengua ha comportat que sovint s'hagi considerat, exageradament i de manera més o menys implícita, l'aparició d'un primer text en una llengua determinada com si fos la seva partida de naixement i, com a conseqüència, que s'hagin "sacralitzat" aquests primers textos.

En català la qüestió s'ha complicat a més pel fet que tradicionalment s'ha confós bastant, sobretot en el període arcaic de la llengua, la història de la llengua amb la història de la literatura, de manera que, a manca de poesia, s'ha valorat més els textos considerats "literaris" en prosa. Quan el 1905, Joaquim Miret i Sans va publicar les Homilies, les va considerar com "el més antic text literari en català", encara que el seu contingut "literari", és a dir, estètic, sigui discutible o, almenys, molt relatiu. I que no va tenir en compte els textos catalans anteriors, de caràcter feudal, pel fet que no se'ls atribuïa cap valor "literari".

S'ha seguit dient a manuals i enciclopèdies que "el primer text en prosa enterament català és un llibre d'homilies de l'església d'Organyá (diòcesi d' Urgell), de finals del segle XII o principis del XIII , sense tenir en compte els textos anteriors, considerats implícitament " no literaris".

En realitat, les primeres mostres de paraules catalanes escrites són del segle IX, encara escasses però ja ben característiques enmig de textos en llatí. Per exemple, el nom Palomera, del llatí Palumbaria, ja es troba en l'acta de consagració de la catedral d'Urgell, redactada al darrer terç del segle IX. I en aquest sentit,

com va posar en relleu Joan Bastardas, cal assenyalar la importància d'un document de l'any 1034 provinent precisament d'Organyà i publicat per J. Miret i Sans, en què, enmig d'un text llatí, apareixen en català el nom de set arbres fruiters: "morers et oliver et noguer et pomer et amendolers et pruners et figuers".

D'altra banda, si a nosaltres no ens ha arribat cap text escrit del segle X en català, això no vol dir que no hagi existit, sinó simplement que no s'ha conservat. Però sabem que n'hi hagué si més no un d'aquest període perquè l'erudit il·lustrat, Jaume Villanueva 1765-1824, reproduueix d'un manuscrit científic de Ripoll del segle VIII, perdut al segle XIX, aquests mots escrits en el marge d'un document: *Magister meus no vol que me mires, novell*; és, doncs, la primera frase de què tenim notícia escrita expressament en català. I és del segle X...

Però durant el segle XI apareixen progressivament mots i expressions en català en textos de caràcter feudal escrits en un llatí deficient, i al final d'aquest segle ja trobem documents feudals escrits totalment en català, que provenen precisament de l'àrea antiga del bisbat d'Urgell, que és on es va aplicar més aviat el català en l'escriptura, segons les mostres que en tenim. Ens referim concretament als **Greuges de Guitard Isarn**, senyor de Caboet, document escrit entre 1080 i 1095, provinent també d'Organyà i publicat així mateix per J. Miret i Sans.

Aquest document, els Greuges, sens dubte no s'ha valorat com es mereix en la seva localitat d'origen, malgrat que modernament se n'ha fet una nova edició amb un estudi lingüístic a càrrec de Joan Anton Rabella, "Greuges de Guitard Isarn, senyor de Caboet (1080-1095", i també el **Jurament de Pau i Treva del comte Pere Ramon de Pallars Jussà al bisbe d'Urgell**, redactat probablement el 1098.

Dels Greuges en parlaré més endavant com a document que es conserva a la Biblioteca de Catalunya i que el qualifiquem com una de les més grans joies de la corona.

Arribats al segle XII, continua la redacció en català de documents de caràcter feudal, entre els quals podem assenyalar com a més representatius altres Greuges: els **Greuges dels homes de Sant Pere de Graudescales** i els **Greuges dels Homes d'Hostafrancs de Sió**, que també procedeixen de l'àrea del bisbat d'Urgell. Fora d'aquesta zona, tenim el **Capbreu de Castellbisbal**, de l'any 1189, corresponent a la diòcesi de Barcelona.

Però la producció de textos en català en el segle XII, sempre en prosa, ja no es limita als documents de caràcter feudal. En aquest segle apareixen també les primeres *traduccions o adaptacions* d'origen jurídic, concretament del **Liber iudiciorum** (Llibre dels Judicis o Llibre Jutge), codi d'origen visigòtic redactat en llatí que els monarques carolingis van mantenir després de la Reconquesta. El cas és que aquest ha figurat, i figura encara, en molts manuals d'història de la llengua catalana com el primer document, literari o no, escrit en català, sense tenir en compte els documents anteriors a què m'he referit.

L'any 2000, Cebrià Baraut (nat al Vilar de Cabó, a la vora d'Organyà) va publicar una altra versió catalana del mateix Liber iudiciorum, que es conserva a la Seu d'Urgell. Aquesta versió, es pot situar en la primera meitat del segle XII, i posseeix un interès lingüístic gran, tant pels arcaïsmes que presenta, com per l'esforç que demostra l'adaptar al català una prosa llatina de caràcter savi.

I passem als documents del XIII

Del començament del segle XIII són les famoses Homilies d'Organyà, encara que es tracta probablement de la còpia d'un text anterior que devia ésser escrit al final del segle XII. Aquestes homilies, des que foren descobertes per J. Miret i Sans, han estat més mitificades que no pas estudiades.

Malgrat la manca d'estudis aprofundits, hi ha hagut **teories de tota mena** fins al punt que algú va deixar anar que eren d'origen càtar, i, com si fos un fet provat, aquesta hipòtesi la trobem a un manual d'història de l'Església catòlica.

El que sembla més evident, però, és que aquest text català que coneixem sigui una traducció de les homilies que els agustinians utilitzaven per a les seves prèdiques en llengua col·loquial.

En el món eclesiàstic el llatí era i ho va ser durant molt de temps, la llengua de la litúrgia i de les ciències eclesiàstiques, però usaven la llengua del poble en el servei pastoral, particularment en la predicació.

Es van començar a recollir per escrit les homilies en vulgar a partir del segle XII; de la mateixa manera s'havia fet durant segles amb les homilies en llatí. Aquests reculls ajudaven els predicadors a millorar els sermons i els facilitaven la predicació. Sabem que la canònica regular agustiniana de Sant Ruf d'Avinyó que regentava Organyà i Tortosa va fer aplecs d'homilies en vulgar que els va distribuir per les terres catalanes a finals del XII i principis del XIII.

A Tortosa es conserva un d'aquests aplecs en provençal amb fragments catalanitzats i el seu estudi i comparació amb les homilies d'Organyà ha portat a la conclusió que en l'àmbit del bisbat d'Urgell, probablement un d'aquests aplecs va ser traduït al català i una mostra són les homilies d'Organyà.

Això explica precisament els occitanismes que presenten les Homilies d'Organyà.

Recentment, i seguint el corrent de mitificació de les Homilies d'Organyà, que ja semblava superat, ha aparegut un estudi d'Armand Puig, en què s'exposen diverses hipòtesis encaminades a realçar-ne l'originalitat i la importància. De fet pretén obviar que es tracti d'una traducció però no cal. La importància històricament i lingüística ja la tenen, si més no la importància de ser una de les traduccions més primerenques entre llengües romàniques i el primer text escrit literari conegut en català.

Però repassem les tres hipòtesis d'Armand Puig i les "respostes" de Joan Anton Rabella i Josep Moran:

Una d'aquestes hipòtesis és la que considera que es tracta de **sermons savis** i no pas dirigits al poble fidel. El fet que algunes homilies siguin encapçalades amb el tractament de "senyor" faria pensar a Armand Puig que eren sermons destinats a la predicació interna dels canonges. Però les homilies de Tortosa, que són destinades explícitament a un auditori popular, tenen el mateix tractament. De vegades fins i tot sant Vicent Ferrer es dirigia als fidels tractant-los de "senyors" en els seus sermons.

La segona hipòtesi és que no són una traducció de sermons en provençal. No es qüestiona la homilia del Dimecres de Cendra perquè és una traducció gairebé literal de la de Tortosa, però sí les altres. Creu que són fruit d'una **creació directa a partir de textos llatins**, sense tenir en compte que els occitanismes que presenten no es poden explicar si no partim d'un text occità previ.

La darrera hipòtesi d'Armand Puig és la que suposa que l'homilia 1a d'Organyà, en lloc de correspondre al diumenge de Quinquagèsima, com es venia considerant fins ara, podria referir-se a la festivitat del Trasllat de sant Agustí, que se celebrava el 28 de febrer. Aquesta hipòtesi no és gens plausible, diuen els altres, entre altres motius perquè no es refereix gens al sant, com era normal en les homilies de caràcter hagiogràfic, però aquesta suposició és la que es pren com a base per establir la convenció d'acceptar l'any 1204 com l'any en què es van recollir i escriure aquestes homilies, considerades com el primer text literari escrit en llengua catalana que es conserva, i proposar de celebrar-ne els aniversaris prenent com a punt de partida l'any 1204.

Josep Moran i Joan Anton Rabella consideren que aquestes hipòtesis no tenen gens de fonament científic per les raons exposades, i que, més que no pas contribuir a la mitificació desmesurada d'aquests homilies, convindria d'aprofundir-ne l'estudi científic, sense prejudicis, començant per la realització d'un bon estudi lingüístic, que aplegui els que s'han fet fins ara, i sobretot les compari amb les tortosines, amb les quals estan relacionades ben estretament.

Això no vol dir que s'hagi de desmerèixer el valor de les Homilies d'Organyà, que és un text ben interessant en molts aspectes, sinó simplement de posar-les en el lloc que els pertoca dins el conjunt dels primers textos en llengua catalana.

Els Greuges de Guitart Isarn, senyor de Caboet

Amb motiu de l'obertura al públic de la Biblioteca de Catalunya el maig de 1914 ja els he explicat que es van exposar les peces i

documents més importants que posseïa, adquirides en compres i donacions d'ençà de la creació l'any 1907. En una de les estances principals del Palau de la Generalitat on era ubicada aleshores la Biblioteca, apareixia davant dels ciutadans, per primera vegada, el manuscrit de les Homilies d'Organyà, adquirit l'any anterior a la Junta de Museus. Vora les Homilies s'exhibia també un pergamí considerat el document bilingüe llatí/català més antic conservat fins el moment. Aquest pergamí contenia els greuges que presentava el senyor de Caboet, Guitart Isarn contra els seus vassalls a finals del segle XI. L'havia trobat Joaquim Miret i Sans l'any 1905 a l'antiga col·legiata d'Organyà (Urgell), juntament amb aproximadament altres 500 pergamins - entre els quals les conegudes Homilies -, i van ser donats pel propi Miret a l'Institut d'Estudis Catalans per tal que entressin a formar part de l'Arxiu de documents que s'estava reunint a la Biblioteca de Catalunya.

La fama de les Homilies d'Organyà i la seva conversió en un manuscrit emblemàtic, ha deixat en l'ombra el document dels **Greuges de Guitart** que té, en canvi, una gran importància tant per a la investigació de l'origen i formació del català com per als estudis sobre la Catalunya del segle XI, un temps en què els documents d'aquest tipus són ben rars.

El text dels Greuges ha estat força difós i estudiat, més entre els filòlegs que entre els historiadors. La seva transcripció s'ha publicat almenys tres vegades, la primera per Joaquim Miret i Sans poc després de la troballa, la segona, amb millor criteri paleogràfic, l'any 1965 per P. Russell-Gebbet que la incloïa en la selecció de textos lingüístics catalans d'època medieval i la tercera, recentment, editada per Joan Anton Rabella amb un bon estudi lingüístic.

Els Greuges de Guitart Isarn, no porten data, però Miret i Sans, d'una manera indiscutible, situava la confecció del document entre els anys 1080 i 1095. Es basava en l'anàlisi dels noms dels personatges que hi figuren, personatges que Miret coneixia bé gràcies als nombrosos documents d'Organyà que va estudiar.

Són escrits en català en les seves tres quartes parts, per no dir més. De fet, la part llatina del document és tan insignificant que es podria considerar pràcticament el document escrit en català més antic conegut, anterior en més de 100 anys a les Homilies. Diu Miret i Sans sobre els Greuges:

“Per altra part, no tractant-se d'un jurament ni d'un reconeixement de feus –documents que eren fins avui els únics que contenien frases en llengua vulgar – sinó que és molt més important i relata diversos fets concrets, aquest acte es decanta del formulari habitual i conté un gran nombre de locucions noves i de formes interessants que no hauríem trobat en català en peces autèntiques del segle XI.”

Segons Miret i Sans, aquest document prova de forma definitiva que la nostra llengua vulgar no sols ja era totalment formada en la segona meitat del segle XI, sinó que des d'aleshores no ha patit d'alteracions essencials, convertint-se així en la llengua que més ha conservat les formes primitives d'entre les llengües llatines. La conjugació catalana així mateix era ja completament fixada, cosa que es pot veure clarament per la utilització en aquest text de diferents temps verbals.

Si els Greuges de Guitart són un document fonamental per al coneixement del naixement de la nostra llengua, també tenen un gran valor històric perquè relaten fets significatius que van tenir

lloc a les terres pirinenques en la segona meitat del segle XI. Catalunya va experimentar en aquesta època un seguit de canvis socials que van afectar les relacions entre els homes i van modificar la propietat de la terra. En aquests anys de bonança econòmica i creixement demogràfic, el feudalisme va arrelar a la Catalunya Vella, començant per les petites valls pirinenques. Allà naixia una nova aristocràcia rapinyaire lligada als castells i a les bandes de guerrers a cavall: els castlans i els cabalers. Aquesta aristocràcia afermava el seu poder i imposava les relacions de domini damunt de pagesos i petits propietaris aloers que fins llavors havien gaudit de llibertat.

Aquests senyors posaven noves obligacions i càrregues sobre els humils de tal manera que bona part de la pagesia lliure anava perdent la propietat de les seves terres. Aquestes terres els eren retornades i després gravades amb pagaments proporcionals a les collites i sovint amb l'obligació del pagès de residir en el seu tros. Així els pagesos aloers es transformaven en pagesos de remença.

La família de Caboet, una de les més poderoses del país, posseïa en el segle XI amplis territoris distribuïts al voltant d'Urgell, limitats a l'oest per la serra de Boumort i per la d'Odén a l'est, avançant profundament cap al Solsonès. El nucli original del seu patrimoni, però, era a la zona impenetrable dels massissos que separen les valls d'Andorra del Pallars superior, terres situades a alçades d'entre 1200 i 2000 metres, des d'on havien anat guanyant terreny cap a les terres baixes. La Vall de Cabó donava nom a la seva senyoria que exercien en nom del bisbe d'Urgell.

En el document anomenat dels **Greuges**, el senyor de Caboet, Guitart Isarn, relaciona les vexacions que ha suportat dels seus

vassalls, castlans de Cabó. Comença amb l'expressió llatina: Hec est memoria de ipsas rancuras que abet domnus Guitardus Isarnus, sennior Caputense. Les rancures eren els actes escrits pels quals un senyor demanava la reparació dels perjudicis causats per l'incompliment dels pactes feudals.

La manera de fer entendre bé les seves queixes i reclamacions és no utilitzant el llatí protocol·lari sinó la llengua comuna i per això les escriu en català. Inicia el document en llatí, amb la forma de costum, però segueix en la llengua vulgar perquè vol que l'entenguin amb claredat.

La fórmula son rancorós o rancur-me'n, utilitzada de manera repetitiva per Guitart Isarn, amb la qual va desgranant al llarg del document els greuges i malvestats que li han fet, dóna lloc a un text gairebé literari que és al mateix temps simptomàtic dels canvis que transformaven la Catalunya del segle XI amb la consolidació de la nova aristocràcia, representada en el document pels Arnall pare i fills, i l'increment de la violència, la inseguretats i la dependència pagesa fins a extrems mai vistos. L'antiga noblesa, representada en el document per Guitart Isarn, no va tenir més remei que fer lloc als nous, a costa, però, de l'extrema explotació del treball camperol.

Els motius adduïts per Guitart Isarn contra Guillem Arnall i els seus fills Guillem Arnall i Mir Arnall, amb els quals no era la primera vegada que s'enfrontava, eren la violació dels pactes vassallàtics concretats en els insults rebuts per ell i la seva esposa, el menyspreu a la seva esposa, l'establiment de pactes amb altres senyors sense el seu consentiment, el desacatament

de judicis, els robatoris (Rancur-me de l bou de Oliba d'Ares e no li vol redre. Rancur-me de l vaca de Guilelm Oler, no la vol redre.), el cobrament de rendes i serveis que no els corresponien, l'elecció de batlles sense llicència del seu senyor, les violències i la manca de l'assistència obligada al senyor (Rancur-me'n de la cavalleria de Mir Guilabert qui no m-és servida).

Conclou el document dels Greuges confiant Guitart Isarn la seguretat de la seva esposa i del seu fill als seus homes i als seus batlles per tal que els protegeixin quan ell no hi sigui, tant en plets com en guerra, fins que llur dret els serà reconegut .

És, per tant, un document molt ric en vocabulari corrent, fidel reflex del llenguatge habitual, el català incipient i ben viu.

D'acord amb l'opinió dels experts, no crec que determinar quin és el text més antic conservat en una llengua –en aquest cas el català- sigui l'aspecte principal de l'estudi dels documents dels orígens.

Partim d'una documentació fragmentària i, a més, encara podria aparèixer algun text anterior.

El procés d'aparició de les llengües romàniques a l'escriptura és progressiu per la qual cosa ja podríem considerar com a primer text en català el que conté uns trets característics d'aquesta llengua malgrat que el text fos majoritàriament amb paraules llatines.

Conservem un conjunt de documents on conviuen el llatí i el català i es fa difícil establir quin tant per cent és necessari per considerar-los llatins o catalans.

Els Greuges, però, són clarament escrits en català i haurien de merèixer una valoració més gran dins la història de la llengua. Haurien de compartir protagonisme amb les Homilies d'Organyà.

Per acabar, cal destacar que el conjunt de documents dels segles XI i XII escrits en català o amb expressions catalanes que guarda la Biblioteca de Catalunya, és extremadament interessant.

El pergamí dels Greuges de Guitart Isarn i les Homilies d'Organyà són dels més importants, i tot el conjunt fa que la Biblioteca de Catalunya sigui considerada un centre d'excepció per a l'estudi dels orígens de la llengua catalana.